

19 Δεκεμβρίου 2016

Ο στοχασμός, η πατερικότητα και η παράδοση στο έργο του Ε. Βούλγαρη

Ορθοδοξία / Μορφές

Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Μεταλληνός, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών (+2019)

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2hvHUEt>]

Ο στοχασμός του Βούλγαρη

Η σκέψη του Βούλγαρη και οι πρακτικές εφαρμογές της δίνουν την εντύπωση της κίνησης του εκκρεμούς. Διότι πάντα κινείται μεταξύ δυο πόλων, της νεωτερικότητας (στο πλαίσιο της εποχής του, βεβαίως) και της πατερικής παραδοσιακότητας. Αυτή την ταλάντευση του Βούλγαρη επεσήμανε εύστοχα ο Ευάγγελος Παπανούτσος: «Ορθολογιστής, αλλά και θαυμαστής της εμπειρικής μεθόδου στην έρευνα του φυσικού κόσμου, εμπιστεύεται στην αποδεικτική δύναμη του πειράματος και του μαθηματικού λογισμού, αλλά δεν αμφισβητεί και τις α priori ιδέες, που δεν τις γεννά μόνο η ψυχή, αλλά και προσφέρει έτοιμες στο πνεύμα η Θεία Αποκάλυψη»[5].

Είναι χαρακτηριστικό, μάλιστα, ότι ο Βούλγαρης προσφέρει ρητά το περιβόητο – και «άγραφο» φυσικά – «πίστευε και μή έρευνα», ως προς τα υπερφυσικά, στην ορθόδοξη κατανόηση και εφαρμογή του. «Πίστευε μόνον, ότι είναι (παράδεισος και κόλαση) και μή ερεύνα πού είναι[6]!

Δεν λέγει όμως τίποτε περισσότερο από αυτό που δίδαξε ο συνόμιλός του στην επιστήμη Μέγας Φώτιος: Πίστει γάρ και ού πολυπραγμοσύνη τα θεία της Γραφής παραδεξόμεθα λόγια, και ού διά το υπέρ την ημετέραν κατανόησιν είναι των παραδεδομένων την δύναμιν αθετείν ταύτα ανεχόμεθα»[7].

Πατερικός

Αρχή του Βουλγάρεως ήταν: «Αληθές γάρ το υπό Θεού μαρτυρούμενον υπέρ παν το

υπό της ανθρωπίνης ασθενείας εικαζόμενον»[8]. Με αυτή την αρχή απορρίπτει το Κοπερνίκειον σύστημα: «μείζων γάρ η της Γραφής μαρτυρία, οιασούν ανθρωπέου νού δεξιότητος [...]»[9]. Η κοσμολογία του Βουλγάρεως είναι καθαρά βιβλική[10]. «Το στερέωμα δεδημιούργηται υπό του Θεού (πρβλ. Γέν. 1, 6)· στερέωμα δε ού μόνον η έναστρος σφαίρα, αλλά και η των πλανητών σφαίρα ακούει»[11].

Στις θέσεις αυτές είναι έκδηλα πατερικός, φανερώνοντας συνειδησιακή ταύτιση με τον Μ. Βασίλειο[12]. Αυτό που οδηγεί τον Βούλγαρη στη σκέψη του είναι η παράδοση της Εκκλησίας του, νοούμενη από αυτόν όχι ως στείρα «συντήρηση», αλλ' ως συνέχεια ενός τρόπου νοηματοδοτήσεως του κτιστού, έστω και αν αυτό μπορεί εύκολα να χαρακτηρισθεί «biblischer Fundamentalismus» (βιβλικός φουνταμενταλισμός)[13].

Αντίθετα, οι συντηρητικοί μόνιμα θα τον υποψιάζονται και θα είναι πάντα επιφυλακτικοί απέναντί του[14] θεωρώντας τον «νεωτεριστή». Και αυτός ο Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ΄ λ.χ. θα εμποδίσει τη μετάφραση έργου του Βουλγάρεως στην τουρκική, ως «φιλελευθέρου»[15]. Και αυτό το Νοέμβριο του 1839! Η πατερικότητα και ορθοδοξοκεντρικότητα όμως του Βουλγάρεως φαίνονται σ' όλες τις επιλογές του.

Ορθόδοξος

Ο Βούλγαρης ανήκε ολόκληρος στην «ανατολική παράταξη»[16] των Ορθοδόξων. Αυτό ισχύει και για τη στάση του έναντι του Βολταίρου. Δεν πρέπει, μάλλον, να αναζητούνται «συντηρητικές παραχωρήσεις»[17] στον Βούλγαρη, ή έστω «συντηρητική αναδίπλωση»[18]. Η εσωτερική στάση του έναντι του Βολταίρου[19] είναι αμετάτρεπτη. Ποτέ δεν τον απεδέχθη ολόκληρο, διότι γνώριζε τι εξέφραζε ο Βολταίρος («Ο Βολτάριος πάντοτε είναι Βολτάριος, καλά κακοίς συναναφύρων»)[20]. Παραλαμβάνει γι' αυτό από αυτόν την κριτική κατά της Παλαιάς Ρώμης, μένοντας όμως αλληλέγγυος μαζί της, όπου είναι κοινή η αντιμετώπιση του αδιαφορισμού, που ενσάρκωνε ο Βολταίρος. Εισάγοντας δε στην Ελληνική τον όρο «ανεξιθρησκεία» (1764) δεν εξελληνίζει μόνο, αλλά και εκχριστιανίζει τον ουδέτερο όρο «tolerantia». Ο Βολταίρος λειτουργεί για τον Βούλγαρη ως πρόκληση, θετική και αρνητική, και ποτέ ως πρότυπο. Κάτι ανάλογο ισχύει και στη στάση του Κ. Οικονόμου έναντι του Αδ. Κοραή[21].

Παραδοσιακός

Την παραδοσιακότητά του μαρτυρούν ιδιαίτερα τα θεολογικά του έργα[22]. Γράφει κατά της δυτικής θεολογίας ως υπέρμαχος της πίστεως της Εκκλησίας του, πάντοτε όμως χωρίς φανατισμό. Η στάση, τον οδηγεί στον Νικόδημο και όχι στον

Πάριο, μολονότι ο Podskalsky[23] τον χαρακτηρίζει «σφόδρα αντιλατίνο», συντασσόμενο με την αδιάλλακτη παράταξη των οπαδών του «αναβαπτισμού»[24].

Ο Βούλγαρης δεν έπαυσε ποτέ να είναι ορθόδοξος κληρικός[25] βαθύτατα συνδεδεμένος με τη ζωή της Εκκλησίας του, όχι βάσει κάποιας κατευναστικής πολιτικής, αλλά διότι αυτό ήταν το φρόνημά του, ερειδόμενο στην παύλεια αρχή: «Πάντα δοκιμάζετε, το καλόν κατέχετε» (Α΄ Θεσσ. 5,2). Ο «διαφωτιστής» Βούλγαρης σκέπτεται και κινείται ορθόδοξα, σ' αντίθεση με άλλους Έλληνες, κληρικούς και λαϊκούς, που δεν είχαν σταθερό έρεισμα στην πατερικότητα. Η διάθλαση των διαφερόντων δεν σήμαινε και διάσπαση της συνειδήσεώς του, οι δε αντινομίες του είναι φαινομενολογικές. Ακριβώς το πατερικό φρόνημά του του δίδει την δυνατότητα να συνιστά «σύνθεση ετερόκλητων στοιχείων»[26]. Η πατερικότητα (π.χ. Μ. Βασίλειος) είναι, άλλωστε, κατάφαση της ετερότητας και εκλεκτική πρόσληψή της, χωρίς όμως υποδούλωση στο πρόσλημμα.

(συνεχίζεται)

5. Ε. Παπανούτσου, **Νεοελληνική Φιλοσοφία, «Βασική Βιβλιοθήκη», τ. 35, 1959, σ. 29.**
6. Στο ίδιο, σ. 4 έ.
7. **Αμφιλόχια, ζήτημα ρμθ΄, ξ΄, (Κων. Οικονόμου, τα Αμφιλόχια, ή λόγων ιερών συλλογή..., εκδ. Σοφοκλέους Κ. Οικονόμου, Έν Αθήναις 1858, σ. 228).**
8. **Ε. Βουλγάρεως, Περί συστήματος..., Βιέννη 1805, σ. 39.**
9. Στο ίδιο.
10. **Βλ. V. Makrides, Die religiose Kritik, ο.π., σ. 258 έ.ε.**
11. **Περί συστήματος..., σ. 6.**
12. **Βλ. Μ. Βασιλείου, Εις την Εξαήμερον, Ρ.Γ. 29, 3-208.**
13. **Για το θέμα βλ. εκτενή, ανάλυση στου V. Makrides, ο.π., σ. 568 έ.έ.**
14. **Π.Κιτρομηλίδης, ο.π., σ. 54 ε.ε.**
15. **Βλ. G. Podskalsky, Griechische Theologie..., ο.π., σ. 352 (Ήταν το έργο: «Αδολεσχία Φιλόθεος...», 1801, όπου ο Βουλγαρίας ασχολείται με την «Πεντάτευχον» της Π. Δ.).**
16. **Ο όρος ανήκει στον ιστορικό Δημήτριο Κιτσίκη.**
17. **Χρ. Γιανναρά, Ορθοδοξία και Δύση στη Νεώτερη Ελλάδα, Αθήνα 1992, σ. 162.**
18. **Π. Κιτρομηλίδης, ο.π., σ. 187. Πρβλ. V. Makrides, ο.π., σ. 239.**
19. **Για τό θέμα βλ. στου V.Makrides, σ. 237 έ.έ.**
20. **Ε. Βουλγάρεως, Περί των Διχονοίων των εν ταις Εκκλησίαις της Πολωνίας..., Λειψία 1768, Πρόλογος. Βέβαια, στη Λογική του (σ. 311, σημ. 1) το 1766 έγραφε: «ο καθ' ημάς εν ευκλεία περιών Ούολταίριος». Πιστεύω, ότι έχει δόση φιλικής ειρωνείας αυτή η φράση, διότι η «αλλαγή» στάσεως εντός δυο-τριών ετών είναι ανεξήγητη.**
21. **Βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, Σχέσεις και αντιθέσεις, Αθήνα 1998, σ. 63 έ.έ. - Ο Κων. Οικονόμος έναντι του Αδαμαντίου Κοραή,.**
22. **Βλ. γι' αυτά στου G. Podskalsky, ο.π.**
23. **Για τις θέσεις του Β. στο Βιβλιάριον κατά Λατίνων βλ. στου Μ. Knapp, ο.π.,σ. 81 ε.ε. Ο G. Podskalsky (σ. 346 έ.) θεωρεί το έργο αυτό ως «μία από τις αδυναμίες του Βούλγαρη,**

πού αδικεί τις άλλες ικανότητές του» (σελ. 347).

24. Ο.π., σ. 347. Για το ζήτημα του «αναβαπτισμού» βλ. π. Γ. Μεταλληνού, Ομολογώ εν βάπτισμα, Αθήνα 1996 (Β΄ έκδοση).

25. Μ. Knapp, ο.π., σσ. 133-134.

26. Π. Κιτρομηλίδης, Η πολιτική σκέψη, ο.π.: «Σύνθεση ετερόκλητων στοιχείων της παράδοσης και της ανανέωσης, των θρησκευτικών αξιών και του φιλοσοφικού ορθολογισμού, του αυστηρότερου αρχαϊσμού με το ενδιαφέρον για τις θετικές επιστήμες, του μεσσιανισμού της λαϊκής χρησμολογίας και της διεισδυτικής ανάλυσης των σύγχρονων διεθνών συγκυριών». Αυτό όμως είναι η Πατερική ποιμαντική πράξη.

<http://bit.ly/2hLvhoX>